

Frygten for irakisering i Mellemøsten

En kristen-muslimsk studierejse til Syrien og Libanon

af Lissi Rasmussen

Islamisk-Kristent Studiecenter arrangerede en studierejse til Damaskus, Aleppo og Beirut fra den 20.oktober til den 1.november 2006. I turen deltog otte kristne og muslimer tilknyttet centeret og ni ditto, tilknyttet *Dialogcentret Emmaus* i Oslo. Gruppen bestod bl.a. af præster, imamer, studerende og lærere, og programmet blev forberedt i samarbejde med direktør for Det Danske Institut i Damaskus, dr. *Jørgen S. Nielsen*.

Efter opholdet i Libanon og Syrien drog størstedelen af den danske gruppe videre til Egypten for at deltage i et kristen-muslimsk, dansk-egyptisk seminar i byen *Minya* (1.-5.nov.), arrangeret af IKS og Danmission i samarbejde med den egyptiske organisation, *Coptic-Evangelical Organisation for Social Services (CEOSS)*. Seminaret handlede om demokrati- og dialogmodeller. Fra Danmark deltog i alt 15 kristne og muslimer i seminaret.

Udveksling af viden og erfaring

Det overordnede formål med turen var at få et indtryk af forskellige aspekter af kristen-muslimske relationer i Syrien og Libanon ved at besøge forskellige kulturelle og religiøse institutioner og foreninger, hvor man arbejder med konkrete projekter samt ved at tale med kristne og muslimske ledere, politikere, dialogpraktikere og universitetsfolk. Hovedgrunden til at vi havde valgt Syrien og Libanon som vort mål var det faktum, at kristne og muslimer har levet sammen her i mange århundreder. Denne lange tradition for interreligiøs sameksistens ville vi gerne have indsigt i og eventuelt lære af.

Individuelle kontakter, udvekslinger af viden og erfaring, fælles oplevelser af kristne og muslimske fejringar kom til at bidrage til denne indsigt. Det samme gjorde et fælles seminar den sidste dag på det islamiske Andalus Islamic Studies Institute i Hama (mellem Damaskus og Aleppo), hvor forskellige dialogmodeller blev præsenteret og drøftet fra syrisk og fra dansk/norsk hold. Instituttet arbejder overvejende med undervisning, foredrags- og rådgivningsvirksomhed, men har også en række sociale aktiviteter i området.

Til gudstjeneste og dhikr ceremoni

Den første dag var gruppen på en heldagstur til de kristne (græsk-ortodokse) bjerglandsbyer, *Seydnaya* og *Maalula* (25 og 80 km nordøst for Damaskus) sammen med 10 medlemmer af en kristen ungdomsorganisation, hvoraf de fleste kom fra området. I Seydnaya besøgte vi et kloster, som indeholder et rum med en mirakuløs ikon af Jomfru Maria. Dette rum er et meget populært pilgrimsmål for kristne såvel som muslimer. Derefter var gruppen til gudstjeneste i en af byens mange kirker, *Hagia Sofia* kirken.

Et vigtigt mål for gruppen var det at besøge *Deir Mar Musa* – et kloster for interreligiøst samvær og samarbejde, placeret på toppen af et bjerg. Dette fællesskab består af en leder, den italienske fader Paulo, af munke, nonner og ansatte som er optaget af forskellige sociale projekter og arbejder mod at udvikle dialog-aktiviteter i området med henblik på at bevare den kulturelle pluralisme, som er baseret på fælles liv. Majoritet og minoriteter skal ikke blot leve sammen, men også interagere positivt og dynamisk. Fader Paulo mener, at denne pluralitet er truet på grund af, at et voksende antal kristne emigrerer fra Syrien.

Fællesskabet på bjerget arrangerer kurser og workshops om religiøse, sociale og politiske emner. Endvidere inviteres gæster fra hele verden. Kristne og muslimer kommer for at besøge stedet og eventuelt bo der i kortere eller længere tid og deltager i fællesskabets spirituelle liv. Undertiden beder muslimske besøgende sammen med de kristne i klosteret (www.deirmarmusa.org).

Næste dag var dagen før *Eid ul-Fitr* (festen blev i Syrien rykket en dag), og vores gruppe var inviteret til Sufi *dhikr* i *Zahara* Moskéen i Mazza, forestået af Sheikh dr. Muhammad Al Habash, parlamentsmedlem og rektor for Islamic Studies Center (www.altajdeed.org) samt producent af og deltager i TV dialog-programmer. Al Habash er en ledende skikkelse i fornyelsen af den islamiske diskurs i Syrien og meget aktiv i dialogen mellem civilisationer.

Under *dhikr* ceremonien messede/sang Al Habash en bøn. Han gjorde det delvist på engelsk for at inkludere alle i moskéen, kristne såvel som muslimer.

Fra flygtningelejre i Syrien til den spændte situation i Beirut

Gruppen besøgte to flygtningelejre udenfor Damaskus, *Jaramana* – en palæstinensisk lejr, etableret i 1947, og *Al-Wafidin* – en lejr for syriske flygtninge fra Golanhøjderne, etableret i 1967. I begge lejre blev gruppen meget varmt modtaget. Nybagte Eid-kager af alle slags blev serveret for os. Samtidig oplevede vi et stærkt behov blandt beboerne for at fortælle os deres historie. Mange familier levede sammen i små huse med 5-6 personer i hvert rum. De levede der i fattigdom og med en længsel efter den jord, de eller deres familie havde måttet forlade. Alligevel var der en glæde og taknemmelighed blandt dem. Som en af de palæstinensiske flygtninge udtrykte det: ”Vi har et bedre liv her end palæstinensere i mange andre lande.”

Denne stemning, dobbeltheden af varme og tålmodighed på den ene side og pessimisme og håbløshed på den anden tog vi med os, da vi efter fem dage i Damaskus rejste videre til Beirut, hvor man få måneder forinden havde oplevet en brutal krig. Vejen fra Damaskus til Beirut var nyligt blevet åbnet, men der var mange spor af israelske angreb. Huller i vejene og udbombede huse. Flere broer var sprængt i luften, og bussen måtte sno sig ad nødtørftigt etablerede midlertidige omkørsler.

Vi fik fornemmelsen af en meget spændt og noget opgivende atmosfære i Beirut. Det var som om man ventede på en ny krig og ikke kunne se noget håb om en snarlig løsning på problemerne i området. Det man mest frygtede var en ”irakisering” af situationen i Libanon. At den splittelse, krigen havde skabt, ville udvikle sig til borgerkrigslignende tilstande. Det var en høj pris, libaneserne havde måttet betale. Mange fandt ikke, at krigen mod Israel var den pris værd.

En samtale med kulturminister, *Tarek Mitri*, som et par af os kender fra tidligere samarbejde, da han var ansvarlig for Kirkernes Verdensråds kristen-muslimske dialogarbejde, bekræftede den pessimistiske stemning, der prægede alle vore samtaler i Beirut, og kunne kun finde glimt af håb i den internationale solidaritet, krigen havde forårsaget. Han var dog bevidst om, at Hizbollah ikke var interesseret i denne solidaritet, men snarere så den som endnu en patronisering, der skulle kæmpes imod. Det var også, hvad *Ibrahim Mousawi*, journalist (al-Manar) fortalte os. Han mente, at man måtte forberede sig på nye krigshandlinger. Han var nemlig ikke pessimist, bedyrede han, men realist.

Splittelse blandt kristne og muslimer

Sunnimuslimer og kristne syntes at stå sammen til en vis grad, mens shia-sunni kløften var blevet dybere. Men der var også store splittelser internt i de forskellige grupper som følge af krigen. Det var imidlertid positivt at konstatere det store netværk af NGO'er der eksisterer i Libanon, og som arbejder sammen for fred og forbedring af sociale betingelser.

Vore samtaler med flere dialogerfarne kristne og muslimer bekræftede dette billede, bl.a. *Muhammad Sammak*, generalsekretær for Christian-Muslim Committee for Dialogue i Beirut – en organisation, der arbejder gennem medier og uddannelse - *Riad Jarjour*, generalsekretær for Arab Group for Christian-Muslim Dialogue og formand for Forum for Development, Culture and Dialogue (FDCD) og *Michel Nseir*, områdesekretær for Kirkernes Verdensråd.

Midt i al pessimismen og håbløsheden blev der afholdt en interfaith workshop på Notre Dame Universitet (nord for Beirut), der skulle handle om Pave Benedict XVI's Regensburg-forelæsning om "Tro, Fornuft og Universitet, minder og refleksion". Nogle af os var inviteret med til dette møde, som var arrangeret af Lebanon Communio Circle, Lebanes Metanexus Local Society. Cirklen består af muslimske og kristne akademikere, studerende og interfaith praktikere. I begyndelsen var de kristne deltagere temmelig apologetiske overfor pavens tale, men i løbet af debatten kom der også stærke kritiske stemmer på banen.

Der var en vis befrielse i al fredsommelighed at diskutere en akademisk forelæsning, der havde fundet sted så langt væk fra den spændte dagligdag i Beirut. Vi fik et indtryk af, hvordan kristne og muslimer kommunikerer med hinanden på akademisk plan. Det var også interessant at høre, at uenighederne i denne sag ikke kun var baseret på konfessionelt tilhørsforhold men også på politiske synspunkter.

To kvindelige muftier

Tilbage i Syrien mødtes gruppen i Aleppo bl.a. med præsidenten for den armensk-evangeliske kirke, *Haroutune Selimian*, den syrisk-ortodokse ærkebiskop, *Youhanna Ibrahim*, muftien over Aleppo *Mahmoud Akham* og stormuftien over Syrien *dr. Al-Sheikh Ahmad Badr Al-din Hassoun*. Den sidste overraskede mange af vore deltagere, da han informerede om, at han planlagde at udnævne to kvindelige muftier i løbet af de følgende to måneder. Det var meget vigtigt for ham, og han ønskede at lære af de tilstedeværende kvindelige præster i gruppen: "Gør I det samme som jeres mandlige kolleger? Bliver I så respekteret for jeres arbejde?", spurgte han. Om udnævnelserne har fundet sted, vides ikke.

Der er ingen tvivl om, at Aleppo er en af de byer i Mellemøsten, hvor kristne og muslimer lever mest harmonisk med hinanden. Vi fik en klar oplevelse af, at dette ikke blot er ord, men også virkelighed. Det fremgik bl.a. tydeligt af den ægte venskabelige måde, man omgikkes hinanden og arbejdede sammen på.

Ærkebiskoppen og den armenske kirkeleder fortalte os, at kristne havde religionsfrihed og gode relationer i Aleppo. For eksempel er tilladelse til at bygge en kirke en ren formalitet, som det kun tager et par uger at opnå. Med stolthed nævnte de også en invitation fra præsident Bashar Al-Asad og stormuftien, som de og andre kirkeledere havde modtaget til at deltage i Eid ul-Fitr. For som ærkebiskoppen konkluderede: "Ramadan er ikke kun for muslimer. Vi fejrer den også."

Hvad fik vi ud af studieturen?

Turen var uden tvivl en læreproces for deltagerne. Når man rejser frem og tilbage mellem Syrien og Libanon, som vi gjorde, får man et billede af, hvor forskellige situationerne i de to lande er, specielt i forhold til kristen-muslimsk sameksistens.

Den lange pluralistiske tradition i Syrien har skabt et inkluderende forhold mellem kristne og muslimer. På trods af det autoritære regime i landet er der en demokratikultur blandt almindelige syriske kristne og muslimer, særligt blandt unge og blandt kvinder. Derfor ses religion som en vigtig og naturlig faktor i forsoningsprocessen i området.

Det synes ikke at være et afgørende spørgsmål, om man er kristen i Syrien, som det er i Libanon og Egypten. Man er først og fremmest syrer og dernæst kristen. Det betyder ikke, at der ikke er problemer. Det var for eksempel en generel beklagelse, at kristne og muslimer ikke blander sig så meget med hinanden i dagligdagen, da socialisering primært finder sted indenfor familierne. Og da ægteskab på tværs af religiøs tilknytning frarådes på begge sider, er det et problem.

I Libanon har der også været en lang tradition for sameksistens, og fælles liv deles af kristne og muslimer. Men religion er her blevet en del af den aktuelle politiske konflikt. Politiske partier falder sammen med konfessionelle forskelle, og religion bruges til at understrege opdelinger mellem mennesker.

Der er mange historiske grunde til denne udvikling – primært politiske. En af grundene til de harmoniske relationer i Syrien er, at kristne ikke bor i separate områder, sådan som de gør i Libanon. De har ikke en hel region, hvor de udgør majoriteten. Dette fremmer en følelse af enhed. I Damaskus er *Bab Touma* et overvejende kristent område, men også muslimer lever og arbejder der. Man får ikke indtryk af et adskilt område.

En anden forskel er, at muslimer i Syrien generelt er præget af sufismen, dvs. er mere åndeligt orienterede og mindre legalistiske. Derfor har de et inkluderende syn på andre religiøse traditioner. Dette viste sig f.eks. ved, at ingen af de syrere vi mødte på noget tidspunkt forbandt kristendommen med Vesten mens dette var tilfældet i Libanon, og senere også i Egypten.

Abu Nour moskéen i Damaskus har spillet og spiller en stor rolle i denne udvikling. Det fik vi bekræftet under vores møde i moskéen med medlemmer af *Sheikh Ahmed Kuftaro Stiftelsen* og dens leder, *Sheikh dr. Salah Eddin Kuftaro*. Stiftelsen arbejder på at bygge broer mellem Øst og Vest gennem besøg og genbesøg af professorer og studerende ved vestlige universiteter til arabiske og muslimske lande. Desuden arbejder den tæt sammen med den syrisk-ortodokse kirke og med patriark Batholomeus i Konstantinopel.

Syrien - en alternativ realitet

Syrien viste sig som en alternativ realitet i forhold til situationen i flere arabiske lande, lige så vel som til situationen i Danmark. I Syrien praktiseres religiøst fællesskab på tværs af religiøse forskelle som noget naturligt og ikke som noget der skal tilkæmpes, tales om eller problematiseres.

Selv om mange politikere og offentlige debattører ønsker at få os til at tro at den eneste realitet, der eksisterer, er karakteriseret af konflikter og problemer, så er positiv sameksistens også en del af virkeligheden her. Men vi mangler en demokratisk måde at håndtere sameksistens, at se hinanden som lige aktører i samfundet, som medborgere først og fremmest. Det er en af de ting, Danmark kan lære af Syrien og af andre områder i den arabiske verden. Vi har brug for at bevæge os fra eksistens side om side til interaktion og samarbejde.

Interreligiøs spiritualitet og gensidig indflydelse

Gruppen fik indsigt i interreligiøs spiritualitet, som den praktiseres i Syrien, og i den gensidige påvirkning, der har fundet og stadig finder sted mellem kristne og muslimske samfund. F.eks. gjorde det indtryk på deltagerne, at syriske kristne og muslimer har fælles pilgrimsmål, og at opleve den måde, hvorpå islam og kristendom anerkendes som Guds religioner i Deir Mar Musa. Dette erfarede to muslimske deltagere i særlig grad. De blev tilbudt at bede deres solnedgangsbøn i klostrets kirke og blev noget overraskede over munkens ord: ”Må Gud acceptere jeres bøn” (*taqabal Allah*).

Desuden var flere deltagere, særligt de muslimske, overrasket over at høre de unge kristne bede en fælles bøn i bussen på vej til området og synge sange om Profeten og udbryde Ya’ Allah fra tid til anden. I kirken oplevede de, at også kristne siger Allah om Gud. Nogle af muslimerne udtrykte, at de følte en særlig fortrolighed med gudstjenesten på grund af det arabiske sprog.

Studieturen gav os et indtryk af, hvordan krigen i Irak har forårsaget en forrykkelse af balancen mellem shiitter og sunni muslimer i hele området, også internt i Libanon og til dels også i Syrien og Egypten og har skabt en frygt for fremtiden i disse lande. Det betyder, at hovedudfordringerne for kristen-muslimsk samarbejde er at arbejde for fred og forsoning.

I mange af vore samtaler med kristne såvel som med muslimer var der en aversion mod begrebet ”dialog” som de forstod som en forhandling mellem to eller flere parter som er imod hinanden. Desuden var der ifølge vore samtalepartnere intet behov for dialog i den vestlige forstand af en taleaktivitet. Det blev dog klart for os, at der i begge lande er behov for mere organiseret samarbejde mellem de forskellige religionssamfund og også for teologiske refleksioner over denne fælles praksis og over fælles begreber så som retfærdighed, fred og forsoning. Det er et område, hvor vi, der arbejder med kristen-muslimske relationer i Danmark, har noget at bidrage med.

Kontakter med Ngo’er – muligt samarbejde

IKS har i et stykke tid søgt efter partnerskab i Mellemøsten med henblik på et samarbejde relateret til vort omsorgsprojekt på Rigshospitalet og Herlev Hospital. Nogle af os besøgte *Kafa Centre – (enough) Violence & Exploitation* (www.kafa.org.lb), som er en kvindeorganisation der primært er engageret i at forsvare kvinders og børns rettigheder udenfor Beirut. For eksempel kører de en hotline for kvinder der har været genstand for vold i hjemmet. Selv om IKS og KAFA arbejder på forskellige områder, finder begge organisationer et partnerskab relevant. Et antal ressourcepersoner i IKS taler arabisk og kunne gå i spidsen for et sådan arbejde fra dansk side.

I løbet af seminaret i Hama, blev dr. Rufaida Al Habash og Ghada Ghazal interesseret i IKS’ omsorgsprojekt og besluttede at komme til København i sidste halvdel af januar for at blive introduceret til projektet og samtidig deltage i et kursus på Det Teologiske Fakultet om social etik i islam og kristendom, ledet af Safet Bektovic og Lissi Rasmussen.

Centret har nu drøftet projektet med de to syriske universitetsfolk og overvejer nu mulighederne for et samarbejde med KAFA centret og Andalus Institutet omkring omsorgsarbejde, specielt i forhold til kvinder i krise. Projektet tænkes primært at ville bestå af workshops og kurser. Om projektet kan komme i gang, vil afhænge dels af situationen i Libanon og dels af mulighederne for finansiering.